

Döwletgeldi Pidaýy

Category: Goşgular, Kitapcy, Türkmen dili, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 21 январа, 2025

Döwletgeldi Pidaýy DÖWLETGELDI PIDAÝY

Döwletgeldi Pidaýy, XX asyryň birinji ýarymynda Lebap welaýatynda doglup, ömrüniň köp bölegini Owganystanda ýaşap geçiren türkmen şahyry.

Sowet döwründe ykbaly keç bolan lebaply şahyr Paýzy Orazyň obadaşy Döwletgeldi Pidaýt dogduk obasy Burdalykdaky oba mekdebini üstünlikli tamamlandan soňra, Buhara medreseleriniň birinde okap gelýär. Oba adamlarynyň arasynda uly abraýdan peýdalanan Döwletgeldi söwda-satyk bilen meşgullanypdyr. Ol öz döwrüniň çylşyrymly syýasatyndanam baş alyp çykypdyr, onuň Buharada bolan wagtlary Buhara emiriniň tagtdan agdarylan wagtyna gabat gelipdir. Ilkibaşda onuň ýiti zehininden peýdalanmak islän bolşewikler şahyry oba şurasynyň jogapkär işlerine, has soňra bolsa raýonyň ispolnitel komitetiniň başlyklygyna belleýärler. Ilkibaşda sowet režimi bilen arasy gowy bolanam bolsa, soňabaka şahyryň bolşewikler bilen mäşi bişişmän başlaýar. Megerem muňa, abraýly adamlaryň, batly gatlaklaryň «kulaklar» diýlip ucdantutma ýok edilip başlanmagy sebäp bolan bolsa gerek. Munuňam üstesine bolşewikler kollektiwizasiýa bahanasy bilen, Burdalyk obasynyň halkyny maldan, baýlykdan mahrum edip, juldand çykarypdyr.

Döwletgeldi Jangeldi ogly hem bu adalatsyz syýasatyň hakyky pidasyna öwrülip, halys garyp düşenleriň hataryna goşulýar. Şahyr 1926-njy ýylda Güljemal atly adamsy atylyp öldürilen bir dul aýala öýlenýär. Gynansak-da, şahyr onuň bilen uzak ýaşasyp bilmändir. Güljemal iki aý geçenden soňra, agyr kesele uçrap aradan çykýar.

Sowet häkimiýeti ilki mysapysyrap gelenem bolsa, onuň soňlugy bilen gyýgynyň ajamagynyň sebäplerine düşünmek islän Döwletgeldi şahyr ýerlere ugradylan bolşewik ketdeleriň sowet

hökümetiniň asyl syýasatyny ýoýýandyklaryny halka düşündirmäge çalşypdyr. Burdalygyň halky ony goldapdyr. Şol ikiarada Döwletgeldiniň ortanjy dogany Gully basmaçylaryň hataryna goşulýar. Bu bolsa şahyryň ýagdaýyny hasam agyrlaşdyrýar. 1932-nji ýylyň mart aýynda bolup geçen partiýa ýygnagynda kommunistik partiýanyň agzalary bolan Döwletgeldini we Nobaty «baýlar bilen ýakyn aragatnaşyk saklaýan, synpy taýdan ýat elementler» tagmasy ýelmenip we it masgarasy edilip kowulýar. Döwletgeldiniň mundan soňra dogduk obasynda durarlygy galmandy. Ol doganlaryny hem alyp, goňşy Owganystana göçmäge mejbur bolýar.

Şeýlelikde, ömrüniň ile-güne peýda berjek iň juwan wagtynda, ýagny 32 ýaşynda Ata Watanyňy terk etmäge mejbur bolan şahyr ömrüniň galan 40 ýylyny Owganystanda geçirmeli bolýar. Ol Owganystanda belli bir ýerde ymykly mekan tutýança, ondan-oňa, mundan muňa göçüp gezipdir. Şahyryň bu sergezdançylygy barada şeýle setirleri bar:

Akja, Şybyrganda ençe oturdym,
Garyplykda akyl-huşum ýitirdim,
Şeýle kyn güzeran başdan geçirdim,
Ondan soňra Andhoý geldim ýaranlar.

Şahyryň başyndaky agyr günleriň yzy üzülmändir. Şol wagtlar Lebapdan özi ýaly öň barly bolup, soň garyp düşen türkmen baýlarynyň Owganystana göçüp baryanlaryň sany-sajagy bolmandyr. Agyr günleri başdan geçiren şahyryň ýat ýurtda aýaly-da aradan çykýar. Iki çagasy bilen galan şahyr üçünji gezek öýlenenden soňra owgan goşunynda gulluk etmäge alynýar. Ol gullukda wagty, yzynda aýaly we enesi ýogalýar.

Pidaýy lakamyny kabul eden Döwletgeldi sergezdançylyk çekenem bolsa, özüniň asyl Watanyňa bolan söýgüsinden, türkmenligine bolan buýsanjyndan dänmejekdigini nygtapdyr. Ol: «Ölsem gaýtman milli duýgy ýolumdan» diýip watandaşlaryny türkmeniň döp-dessuryňy ýitirmezlige çagyrypdyr.

Pidaýynyň goşgularynda agzybirlige aýratyn üns berilýär. Ol «Diýmäge geldim» diýen goşgusynda:

Zulumdan ezildi türkmen,
Jandan doýdum, indi gorkman,
Gel, ittifak bolgun türkmen,
Men saňa diýmäge geldim –

– diýip, özge ýurtda göçüp-gonup ýören ildeşlerini agzybirlige
çağyrypdyr.

Ussat şahyr Döwletgeldi Pidaýy Owganystanda ýaşan wagty ýazan
goşgularyny ol ýerde türkmen dilinde çykýan gazet-žurnallaryň
bolmandygy üçin ile-güne hödürläp bilmändir. Muňa garamazdan
Döwletgeldi Jangeldi ogly, Pidaýy lakamyny kabul etmezden öň,
ýagny Burdalykda ýaşan mahaly, geçen asyryň 20-nji ýyllarynda
welaýat we respublikan gazetlerinde onuň goşgulary ýygý-
ýgydan çap edilip durlar eken.

► DÖWLETGELDI PIDAÝYNYŇ GOŞGULARYNDAN

■ *Watanyň*

Watan, Watan, eý Watan!
Aşyma ballar gatan.
Terk edip Watan seni,
Boldum, bir bagty ýatan.

Watan, Watan, janym sen!
Damardaky ganym sen.
Jyda düşüp men bildim,
Belki din-imanym sen.

Watanyň, sen huşumda,
Giçe ýatsam düşümde.
Aýra düşüp, men senden,
Gaýgy-gamlar başymda.

Isleýärim men seni,
Başdan garaňky tüni.
Ýok edip, deň ýaşasam
Görermikäm ol günü.

Pidaýy diýr, Watandan,
Jyda düşüp, men ondan,
Horu-zelil bolmuşam,
Ýowmul beter gün-günden.

■ Lebabym

Dünýä inip, göbek ganym dökülip,
Otuz bir ýyl ýördüm sende, Lebabym.
Terk edip Watany bilim бүkүlip,
Jyda boldum, senden munda, Lebabym.

Nesibe kysmatdyr men aýra düşdüm,
Aýralyk oduna ýandym, tutaşdym,
Jennetden çykyban dowzaha geçdym,
Aýra düşüp, senden munda, Lebabym.

Indi gaýdyp görmek bolarmy seni?
Güzeran aýralyk gynady meni.
Ýa-da bu dowzahda ýandyryp teni,
Görermikäm seni indi, Lebabym.

Baharda çölleriň gyzyň gül açyp,
Maldar-çarwadarlar bararlar göçüp.
Bahardan soň goýun-guzusyn seçip,
Gaýdyp-gelip, gezer sende, Lebabym.

Lebap, Watan indi bizden daş galdy,
Zähmetli jaýlarym onda boş galdy,
Özüm göçüp gaýtdym, onda huş galdy,
Pikri-zikrim bary sende, Lebabym.

■ Ylym ýolunda

Tükenmez bir genji tapaýyn diýseň,
Ömrüňi sarp etgin ylym ýolunda.
Hormatda, rahatda bolaýyn diýseň,
Ömrüňi sarp etgin ylym ýolunda.

Ylym hasyl etseň, genj-u-hazyna,

Eýe bolduň göýä äşgär nehana.
At gazanyp belli bolgun jahana,
Ömrüňi sarp etgin ylym ýolunda.

Ylym ganat baglap, uçar asmana,
Gury çykar, gark eýleseň ummana.
Eger seniň rehmiň gelse bu jana,
Ömrüňi sarp etgin ylym ýolunda.

Gulak salyp diňläň meniň sözümi,
Nadan galyp soldurmagyl ýüzüňi.
Ýagşy görseň, perzent-ogul, gyzyňy,
Baryňyz jan çekiň ylym ýolunda.

Ylym hasyl etseň genju-dest maýe,
Nadanlykda geçen günleriň zaýa.
Ylma jäht at, ýalbar kadyr Hudaýa,
Ömrüňi sarp etgin ylym ýolunda...

■ Ilden aýrylsa

Bir goç ýigit mydam aglar ah çekip,
Arzuwly Watany, ilden aýrylsa.
Kimi görse, aglar göze ýaş dolup,
Arman eder mülk-u-maldan aýrylsa.

Jennete barabar dogulan jaýyň,
Aňsat öter onda gün bilen aýyň.
Her ýat ilde seniň ýetişmez paýyň,
Kowm-u-gardaş ulug ilden aýrylsa.

Ner düýe ýük çekmez haly bolmasa,
Ýigit sana geçmez maly bolmasa.
Boş gap dik oturmaz doly bolmasa,
Bilbiller saýramaz gülden aýrylsa.

Öten ömrüň zaýa geçer gam bilen,
Huk kesel sagalmaz ölmän em bilen,
Jan guşuny saklap bolmaz dam bilen,

Ölensoň sözlemez dilden aýrylsa.

Dirilikde näçe gezseň, şat bolup,
Ölenden soň sen galar sen at bolup.
Görmeseler bir-birini ýat bolup,
Galarlar kowm-u-hyş ilden aýrylsa.

Eý Pidaýy, besdir şunça aýdanyň,
Nesihat gulagma ilmez nadanyň.
Zelel-peýdasyny bilseň söwdanyň,
Ah çeker täjirler puldan aýrylsa.

Taýýarlan: Aganyýaz HUDAÝBERDIÝEW. Ýazyjy şahyrlaryň we
aýlymlaryň terjimehaly